

Johan de Mylius: *Elleskovs mysterier og andre litterære udflugter i dansk litteratur*. Syddansk Universitetsforlag 2022. Vinder af Jens Baggesen-prisen 2023.

Af Mogens Davidsen

Johan de Mylius har skrevet en fremragende bog om ældre dansk litteratur (hvoraf noget faktisk er på tysk, men det er der en pointe i). – Fremragende, fordi de Mylius ud over at foretage spændende og overbevisende detailanalyser af relevante tekster har struktureret sin bog i forhold til en række hovedpointer. Disse hovedpointer er ikke ekspliciteret eller oplyst som sådanne, men de lader sig fremlæse og markerer således en linje i bogen, der giver et velgørende perspektiv på forfatterens overordnede syn på den ældre litteratur. Pointerne har de Mylius til dels fremført i tidligere bøger om ældre litteratur, men her i *Elleskovs mysterier* får de særlig prægning, vel nok fordi meget af nutidens forvaltning og formidling af de ældre tekster står som et uformuleret modbillede til de Mylius' optik. Forstå mig ret, der er ikke tale om en debatbog, og en "woke" samtid nævnes f.eks. ikke med et ord i bogen. Men det er en lise at læse med de Mylius for en læser som denne anmelder, der i høj grad begræder, at halen er begyndt at logre med hunden i forvaltningen af den ældre litteratur – ikke mindst på universitetet – i den forstand, at nutidig tematik i forhold til køn, race, seksualitet, identitet mv. (hvor relevant det så end måtte være) ukritisk appliceres på tekster fra tider, som i meget ringe grad har forstået de nævnte registre i en nutidig forstand.

Den første hovedpointe, jeg derfor vil nævne, er formuleret i forordets allerførste linjer: "At læse ældre litteratur forudsætter, at man er åben over for at møde andet end sig selv, overskride de grænser, der indhegner det, man tror, at man kender. Den ældre litteratur er ukendt land, der venter på at blive opdaget." (s. 7).

Det er uhyre vigtigt at gå til ældre litteratur med den indsigt, også selv om det kan være en halsbrækkende rejse ind i det ukendte reelt at tilegne sig den ældre litteratur på dennes egne betingelser, ikke mindst når det handler om de Mylius' læsninger

af Jens Baggesen. Hvor et langt liv med et engageret forhold til litteratur, en indsigt i tysk sprog og kultur, der er de færreste danskere beskåret, og en usædvanlig analytisk skarpsindighed gør det muligt for de Mylius at gøre litteraturen levende og relevant, da kommer en almindelig læser til kort i forsøget på at møde eksempelvis Baggesens tysksprogede værk *Parthenäis*, som det er tænkt. Johan de Mylius kalder *Parthenäis* for verdenslitteratur, og det er nok ikke helt forkert, fordi verdenslitteratur i Goethesk forstand skal forstås som litteratur, der opstår på kanten af nationale grænser mellem forskellige sprog og kulturer, samtidig med at den kobler det partikulære med det universelle. *Parthenäis oder die Alpenreise. Ein idyllisches Epos in zwölf Gesängen* er skrevet på tysk af en dansker, Jens Baggesen, men hvorvidt værket kobler det partikulære med det universelle – det lokale med det globale, ville vi nok sige i dag – er nok svært at sige på baggrund af de Mylius' gennemgang af værket. Værket har sine rødder i antikken, dvs. i Homer og Vergil, og har samtidig sine umiddelbare forudsætninger helt tæt på i samtidig tysk litteratur, hvor genoplivelsen af klassikken stod på dagsordenen. Værket er i sin egen ret revolutionerende, bl.a. fordi den er sat med den latinske skrift *antiqua*, og den er skrevet med små begyndelsesbogstaver i alle substantiver og substantiviske former. Den udkommer samtidig med Oehlenschlägers *Digte* (1803), og mens Oehlenschlägers digte ses som et overvældende gennembrud af noget helt nyt i dansk litteratur (romantikken) og dermed i den kanoniserede selvforståelse, da affærdiges Baggesens værk længe som en stakkels sidstegrøde af en overvunden periode, det 18. århundrede. Men det er som nævnt ikke nemt at forstå *Parthenäis* på dets egne betingelser. De Mylius nævner i den forbindelse sin gamle lærer på Københavns Universitet Aage Henriksen, der som svar til en ung studerende, som ville vide, hvad Henriksen ville foreslå at læse af Karen Blixen, svarede: "Lad være. De forstår det alligevel ikke!" (s. 61).

En anden hovedpointe i *Elleskovs mysterier* angår litteraturens udsigelse. Til at fremføre sit synspunkt bringer de Mylius et citat fra anden del af *Faust*, der først udkom i Goethes dødsår, 1832. Her finder man scenen "Laboratorium", hvor Fausts "Famulus",

divs. elev eller håndlanger, Wagner, Wagners alkymistiske produkt Homunculus (en lille menneskeklon), der befinder sig i en kemisk glaskolbe, og Mephistopheles optræder. Det lille, kunstigt frembragte "menneske", der truer med at tage magten fra sin frembringer, siger til den ængstelige Wagner: "Das *Was* bedenke, mehr bedenke *wie*." Her skal man nok grave lidt dybt i tysk-kundskaberne, eller også skal man vide, at det taget ud af sammenhængen har været set og brugt som et motto for Goethes opfattelse af digtningen: Du skal se på, *hvad* der siges, men endnu mere på *hvordan*. Dette overfører de Mylius til Baggesen, som i et brev til vennen Adam Moltke (som vi kender fra *Labyrinten*) på tysk skriver om det guddommelige i poesien. Han skriver, at det ikke er tanken eller filosofien, der gør det skrevne til poesi, det er ordenes tone og klang, der gør dem til gudernes sprog: "und nur in diesem liegt die Sprache der Götter". I et sådant syn på litteratur er meningsanalyse i bedste fald underordnet; det er i udsigelsen, i "das *Wie*", at det egentligt digteriske er til stede. En sådan litteratur (og vel litteratur i det hele taget) er med de Mylius' ord "ikke psykologi til selvhjælp, filosofi eller menings-tilkendegivelser. Ikke primært 'budskab', men først og fremmest en medial tiltale, et selvstående sprog, et andet liv." (s. 55).

Besindelsen på, *hvordan* litteratur er litteratur, er efterhånden blevet fortrængt af noget andet. Først og fremmest af den danske kulturradikale tænkemåde fra Brandes og frem, hvor litteratur primært ses som en meddelelse, der har relevans uden for litteraturen selv, i samfundet, hvor man bør sætte de berømte problemer under debat. Det er der for så vidt ikke noget galt i, men det er vigtigt at blive mindet om, at en teksts udsigelse også handler om andet end en intellektuel meddelelse; i det hele taget skal vi passe på med at gøre kunst til en intellektuel øvelse for særligt indviede.

En tredje hovedpointe i *Elleskovs mysterier* ligger i forestillingen om den danske romantik – eller manglen på samme. I et glimrende kapitel om "Sælsomme fortællinger", der gennemgår tekster om gengangere og spøgelse af mere eller mindre overnaturligt tilsnit, fra Ingemann og guldalderen over Herman Bang og Henrik Pontoppidan og frem til Annegret Friedrichsens for-

tælling "Porcelænskvinden" fra 2012, skriver de Mylius om Ingemann, at det ubevidste for ham er en adgang, via erfaring eller fantasi eller den digteriske gestaltning, til en højere indsigt: "Det er den ægte romantik – og Ingemann er en ægte romantiker i den danske litteratur. Én ud af toenhalv. Den halve – eller måske kun kvarte – er Oehlenschläger. Den anden fuldblods romantiker som tidligere nævnt: Staffeldt. Carsten Hauch kan være med i selskabet som den kvarte, der er tvivl om hos Oehlenschläger [...]" (s. 168).

Mange, som er vokset op med fortællingen om, hvordan Oehlenschläger introducerer en fuldblods romantik i Danmark med *Digte* (1803, udgivet 1802), vil nok føle sig lidt provokeret af affærdigelsen af en romantisk Oehlenschläger, men hvis man har læst de Mylius' efterskrift til den tekstkritiske udgave af Oehlenschlägers *Digte* i DSL's serie Danske Klassikere fra 2018, så vil man vide, at *Digte 1803* mestendels består af arvegods fra 1700-tallets sene oplysningstid, det, vi ofte betegner som præromantikken – med undtagelse af "Skt. Hansaftens-Spil" og dele af "Guldhornene". Så det er altså Ingemann, der løber med prisen som en dansk romantiker (sammen med Staffeldt). Det kræver en nærmere forklaring. Forklaringen har rod i tidens filosofiske (og religiøse) idealisme, som er en udgave af Platons skelnen mellem ideernes verden og fænomenernes verden. Ideen er udgangspunktet for forståelsen af verden, og virkeligheden er en skygge af ideernes strålende og evige lysverden. Men herudover opererer Ingemann med endnu en kategori: "de aandelige Phænomeners Verden", og derved overskrider han den hævdvundne idealisme i tidens tænkning, og giver plads til en anden form for virkelighed, der er lige så real som den fysiske virkelighed. Og denne faktisk eksisterende verden af åndelig karakter befinder sig ikke bag ved eller over den fysiske verden, men side om side med den verden, vi er vant til at færdes i og orientere os i. Det kan man nok betegne som det overnaturlige, men i Ingemanns optik – og altså i den ægte romantiks optik – er den verden lige så naturlig og selvfølgelig som den sanselige verden. "Det er forklaringen på det andet udtryk, han [Ingemann] anvender: 'den hemmelighedsfulde Side af Menneskenaturen'. Der er oplevelser eller

fænomener, som er intimt forbundet med mennesket som menneske, uanset om vi vil se det i øjnene eller ej. Hemmelighedsfuldt, fordi det rækker fra det kendte, hvor det manifesterer sig, ind i det for os ukendte. Det er en del af vores væsen, vores natur, selv om vi måske ikke gør os det klart." (s. 167). Det sted, hvor det skjulte virker fra, karakteriserer de Mylius som det ubevidste. Det er således ikke noget, der først er opfundet af Freud, det kendte romantikken alt til.

På baggrund af de Mylius' karakteristik af Ingemanns virkelighedsforståelse (som altså rummer meget mere end den håndgribelige virkelighed) får læsningen af Ingemanns sælsomme fortællinger en anden relevans, idet der er en flydende overgang mellem genrer og registre som eventyr, det overnaturlige, det religiøse og spøgelseshistorier, og som tekstlige udfoldelser kan man ikke afskedige nogen af dem som "uvirkelige", de er på hver deres måde en synliggørelse af kræfter fra den åndelige verden, som Ingemann så og sansede, og det var han ikke alene om; romantikerne – primært de tyske – havde allerede erfaret det.

Det er i det hele tager velgørende, at de overnaturlige fortællinger tages alvorligt i en litteraturhistorisk behandling, og de Mylius får inddraget såvel Vilhelm Bergsøes *Gjengangerfortællinger* (1872) som Henrik Pontoppidans *Spøgelse* (1888), der ganske vist ikke opererer med spøgelse i traditionel forstand, men derimod med "Det store Spøgelse", det irrationelle, der griber efter os fra underbevidstheden, og dette spøgelse, som også gemmer på den nedarvede kulturs hæmmende virkning, er også et tema i *Lykke-Per*. Det er i det hele taget, siger de Mylius, en tematisk streng ned gennem Pontoppidans forfatterskab, der røber sin forfatters identitet. Herman Bangs *Sælsomme Fortællinger* fra 1907 tilføjes til gruppen af mærkværdige tekster, og når det betegnes som velgørende, at forfatterne fra det moderne gennembrud behandles i det overnaturliges regi, er det, fordi Georg Brandes fra sit kateder på Københavns Universitet vender sig mod romantikken – især den tyske – som reaktionær og som noget, der må luges ud i for at kultivere det moderne gennembrud.

En sidste hovedpointe i bogen, som fortjener at blive fremhævet, angår Søren Kierkegaard. Det er et livtag med forfatteren,

som de Mylius før har indladt sig på, men denne anmelder mindes ikke at have set det så analytisk funderet og skarpskåret før. Det drejer sig kort sagt om, at Kierkegaard vil have sin læser til at tro, at sammenhængen og forløbet i hans forfattervirksomhed er i overensstemmelse med det, som han selv har fremstillet i værket *Om min Forfatter-Virksomhed* fra 1851. Kierkegaard havde i skrivebordsskuffen en langt mere udførlig version med titlen *Synspunktet for min Forfatter-virksomhed*, skrevet 1848-49, som først blev udgivet posthumt. I disse skrifter hævder Kierkegaard, at han hele tiden har været en religiøs forfatter, også mens han har udgivet de "æstetiske" værker som *Enten-Eller*, *Frygt og Bæven* og flere andre. Men han har følt det som sin opgave at bedrage læseren ind i sandheden, så at sige, ved at tage læseren ved hånden, der hvor læseren befinder sig, og så lede ham frem til kristendommen, eller rettere: til det at være en sand kristen. Samtidig siger Kierkegaard så, at hans sande tale er at finde i de opbyggelige taler. Det, som de Mylius problematiserer, er så: "Er de opbyggelige taler den ægte, personlige stemme i det polyfone forfatterskab? Med Kierkegaards ord: en ligefrem meddelelse?" (s. 227). Det, som de Mylius gør, er at analysere de opbyggelige taler med en retorisk vinkel for at afgøre, hvorvidt talerne beror på konvention for en særlig måde at tale på, eller om de er så "personlige", som Kierkegaard hævder. Man kunne måske med en vis ret (og med dekonstruktivistiske briller på) spørge, om der overhovedet findes noget, man kan betegne som sand og personlig tale? Denne anmelder kommer til at tænke på sin yndlingsdigter, Johannes Ewald, som i *Levnet og Meeninger* siger:

[...] nu kan jeg tale i Fortroelighed med mine beste mine elskeligste Venner, som jeg egentlig kun skriver mit Liv og Meeninger for, som jeg egentlig kun betroer til at kige ind i mit Hjertes skjulteske Leddiker, og at bedømme det som de indeholde – Jeg har ifølge af en meget naturlig Regel – en Regel, som Homer fulgte, førend den blev udfundet af Aristoteles – for ikke at skildre ilde; nødvendig tiilig maattet gjøre Anlegget i det mindste, til et vist Hoved-Træk i min Character [...] Imidlertid koster det min naturlige Stolthed

meget – det er ikke et ringe Offer, som jeg bringer Sandheden, Viisdommen og Dyden – Lad dette forsone, siger Clarices Lovelace, i det han skal døe af de Saar, som han har fået i en Duel – (*Levnet og Meeninger*, udg. 1804, Gyldendal 1988, s. 105-106).

Vi skal naturligvis ikke tro Ewald over en dørtærskel, når han taler om fortrolighed og sandhed, og det er meningen med den måde, teksten er udformet på, at vi skal gennemskue det, idet han henviser sin måde at bekende på til Homer, som brugte den, før Aristoteles fandt på den. Vi får kun lov til at kigge ind i hans "Hjertes skjulte Leddiker", som han siger med Else Skolemester-retorik, i det omfang, der findes en litterær tradition for at gøre det. Selv når han skal forsone, gør han det med Lovelace fra Samuel Richardsons *Clarissa*.

Det er lidt det samme med Kierkegaard i de opbyggelige taler. Johan de Mylius påviser ved hjælp af analyse af de opbyggelige taler, at de hviler i en konstruktion af et særligt sprog – "et særligt 'fromt' eller 'opbyggeligt' sprog. De opbyggelige taler er med andre ord en litterær invention, en stemme blandt andre stemmer. Endnu en maskering!" (s. 227).

Ud over de nævnte hovedlinjer i *Elleskovs mysterier* er der en glimrende salmegennemgang i afsnittet "Guds litteraturhistorie" og flere andre gode behandlinger af den ældre danske litteratur. Bogen kan således varmt anbefales til elskere af ældre dansk litteratur i en tid, hvor stadigt færre har Johan de Mylius' store kompetence til at læse denne litteratur.

Johan de Mylius mindes atter den før nævnte Aage Henriksen i dennes udtalelse om, at fortiden rummer ubrugt fremtid. Det er godt set og sagt, og den ubrugte fremtid i de ældre tekster behøver jo ikke at være den fremtid, der er aktualiseret i verden, som vi kender den i dag. Det er det jo nok netop ikke. Den ubrugte fremtid kan ligge som et aldrig virkeliggjort potentiale i de ældre tekster, og det er bl.a. det, der gør dem så spændende, og det, som Johan de Mylius har så godt et blik for. Og det handler om alt andet, end at vi skal genkende os selv i værkerne.